

Anmeldelser.

Carl Christiansen: Formuesforhold i Danmark under de første Enevoldskonger 1660—1700 (Gad).

For en snes aar siden afsluttede Arkivar Carl Christiansen et stort værk om det danske riges finanshistorie i de første fire tiaar efter enevældens indførelse: Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie under de to første Enevoldskonger I—II, et udmærket arbejde, som man næsten aldrig søger forgæves i, naar det gælder at løse problemer vedrørende den finansielle administration i disse aar, der er saa betydningsfulde for det danske finansvæsens udvikling.

Siden har forfatteren her i tidsskriftet skildret de økonomiske vilkaar, hvorunder præster, herremænd og herregaardsforpagtere i Hald og Skivehus amter levede i sidste halvdel af det 17. aarhundrede. I det nu foreliggende værk om formueforholdene i Danmark i tiden 1660—1700 er behandlingen udvidet til at omfatte hele landets formueforhold, et emne der selvsagt er af central betydning for forståelsen af dansk historie i dette tidsrum.

Svenskekrigene og deres følgesvend pesten havde haft skæbnesvangre følger for befolkningen. Mange mennesker var døde, og et utal af gaarde stod øde. Beretningerne om ødelæggelserne rummer ofte en næsten drastisk uhygge, og fremtidens forskning maa engang tage det spørgsmaal op til drøftelse: hvormeget i disse beretninger skyldes den sædvanlige trang til at male alt sort i sort, hvormeget er barsk realitet. Materialet til en saadan bedømmelse er til stede. Det venter bare paa manden, der vil paatage sig det omfattende arbejde. Christiansen behandler en enkelt side af dette problem, idet han i bogens første kapitel undersøger, hvor stor Danmarks formue var før og efter svenskekrigene. Han kommer til det resultat, at i tiden 1658—

1677 steg købstædernes formue trods alt med godt 7 %, mens København, naar Christianshavn ikke medtages, var gaaet lidt tilbage. Selvom det grundlag, hvorpaa undersøgelsen er bygget, næppe er særlig paalideligt, er resultatet dog i det store og hele sikkert rigtigt. Paa landet laa forholdet helt anderledes. Kildematerialet muliggør ikke nøjagtige, sikre opgivelser, men udenfor købstæderne og København synes der at have været en stærk tilbagegang i formuen.

I de følgende kapitler skildres formuebevægelsen i enevældens første tjaar med de omfattende overdragelser af krongods til private. Over halvdelen af kronens jordegods blev afstaaet. Gennem en indgaaende analyse af de mange skatter, tvangslaan, grundtakster og matrikler og lignende redegøres for forandringerne i formuemassen, idet status opgøres efter hvert tjaar. I et slutningskapitel trækkes hovedlinierne op for udviklingen gennem de fire aartier. 1670erne betød en stærk tilbagegang i Danmarks nationalformue, den skaanske krig kostede landet dyrt. Derimod fandt der en betydelig formuefremgang sted i 1690erne, selvom formuen omkring 1700 var en del mindre end før enevældens indførelse. København, der var en by i stærk vækst, havde klaret sig bedst, mens købstæderne var gaaet tilbage.

Værket, der indeholder meget statistik — ikke mindre end 77 forskellige tabeller — er bygget paa et omfattende materiale — alene fortegnelsen over de benyttede kilder fylder 47 sider. Men selvom grundlaget for undersøgelsen tilsyneladende er meget solidt, saa er der alligevel saa mange huller i materialet, at der i høj grad bliver brug for beregninger, ofte endda paa et ret løst grundlag. Sikkerheden af de enkelte resultater er derfor ikke altid lige stor, hvad man selvfølgelig ikke kan hebrejde forfatteren. De foran skitserede hovedtræk i udviklingen kan dog næppe omtvistes.

Gennemgangen af det uhyre materiale, bearbejdelsen af de endeløse talrækker og opstillingen af grundtabeller, der omfatter alle ekstraskatteydere, maa have krævet aars intensivt arbejde. De enkelte skatters og laans oplysninger er gengivet meget udførligt, by for by, stift for stift eller amt for amt, og lokalhistorikere kan her finde meget af

interesse. Men man kan ikke sige, at dette stadigt strømmende væld af detailler, af tal og tal og tal, har gjort bogen til munter eller underholdende læsning. For mange tal i en almindelig fremstilling, og ikke mindst saa store tal som der her arbejdes med, virker nærmest bedøvende, og de mange værdifulde undersøgelser og resultater kommer altfor lidt til deres ret, de store udviklingslinier træder altfor lidt frem. Værket kunde have vundet ved en beskæring og ved en stærkere sammenfatning. Det væsentlige kunde have været sagt paa en noget mindre plads.

Johan Hvidtfeldt.

Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark III. 1689—1719. Udgivet af Rigsarkivet ved S. Nygård. (Munksgaard 1941.)

De to tidligere bind af Kronens Skøder, omfattende tiden fra 1535—1688, hører til de kildeudgaver, som er mest benyttet og hyppigst citeret af lokalhistorikere, og det tredje, nu udgivne, bind slutter sig værdigt til sine forgængere. I de 835 sider skødeuddrag fra tiden 1689—1719 fremlægges et omfattende materiale, der er let at udnytte ved hjælp af et udmærket navnerregister.

I et kort forord giver Rigsarkivar Linvald udtryk for den utvivlsomt rigtige opfattelse, at værket ikke alene har betydning for den lokalhistoriske forskning, men ogsaa for studiet af vigtige sider af den indre historie. I første bind kunde man følge de store mageskifter mellem konge og adel, som førte til dannelsen af de vidtstrakte, sammenhængende krongodsomraader, i andet bind var det afstaaelsen af krongodserne efter svenskekrigene, som var det historisk set centrale. I det nu foreliggende bind er omvæltningerne i ejendomsforholdene i tiaarene omkring 1700 af størst interesse. De store afstaaelser af ryttergods fik varig indflydelse paa statens økonomi og bondestandens sociale vilkaar og dermed paa hele landets økonomiske udvikling.

Udgivelsesprincipperne er i det store og hele de samme som i de foregaaende bind. Foruden nogle mindre afvigelser er der een betydningsfuld forandring, som der kan være grund til at notere. Man kan beklage, at udgiverne af de